

KRYSTYNA BARŁÓG

Uniwersytet Rzeszowski

INKLUZJA SPOŁECZNA, EDUKACYJNA A PROBLEMY MŁODYCH OSÓB Z OGRANICZENIAMI SPRAWNOŚCI

Streszczenie: Działania społeczne i edukacyjne skierowane ku inkluzji i włączeniu umożliwiają młodzieży z niepełnosprawnością studiowanie w uczelni wyższej i integrowanie się z pełnosprawną młodzieżą. Zaprezentowane badania własne ukazują problemy studiującej młodzieży z niepełnosprawnością ruchową w sferze osobowej, rodzinnej, społecznej, zawodowej/zajęciowej.

Słowa kluczowe: inkluzja społeczna, inkluzja edukacyjna, problemy, niepełnosprawność ruchowa

WPROWADZENIE

„Czym, kim jest człowiek w przyrodzie?” – pyta Blaise Pascal. W życiu bywa, że pojawiają się pytania – myśli dotyczące roli człowieka na ziemi, sensu istnienia. Tylko z pozoru jesteśmy panami własnego życia. W rzeczywistości determinuje je wiele czynników. Jednym z nich jest ludzka niepełnosprawność, odchylenie od normy, sytuacja osoby z niepełnosprawnością. Tymczasem dokonujące się zmiany społeczne, edukacyjne zmierzają w kierunku „uznania różnorodności świata, w którym funkcjonujemy” (Jachimczak 2014, s. 9). Celem artykułu jest próba ukazania sytuacji, a szczególnie problemów młodych osób z niepełnosprawnością ruchową studiujących w uczelni wyższej z uwzględnieniem dokonujących się zmian, ale i nadal występujących barier i ograniczeń dostrzeganych przez samych studentów z niepełnosprawnością w sferze osobowej, rodzinnej, społecznej i zajęciowej, zawodowej.

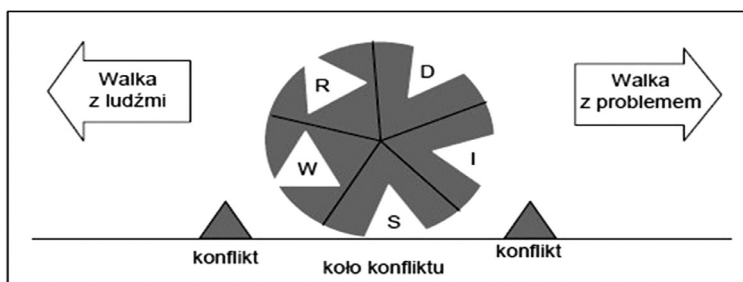
INKLUZJA SPOŁECZNA, EDUKACYJNA A WYKLUCZANIE MŁODYCH OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

Analizując działania zmierzające w kierunku inkluzji, w tym edukacyjnej i społecznej, warto zauważyć nadal występujące zjawisko dyskryminacji, marginalizacji czy wykluczania osób z ograniczeniami sprawności. Trudno więc zrozumieć osobę z niepełnosprawnością oraz jej problemy. „Osoba pełnosprawna najłatwiej będzie rozumiała osobę niepełnosprawną, gdy wyobrazi sobie sytuację, wraz z konsekwencjami, w której mogłaby się znaleźć sama” (Witkowski 1993, s. 7). Problemem wielu społeczeństw jest zjawisko wykluczenia pewnych grup czy osób, które mają utrudniony dostęp do dóbr i usług. Sama niepełnosprawność, ale i brak zasobów wynikający z ograniczonej sprawności, pewne cechy danej osoby, niski poziom wykształcenia czy przynależność do danej grupy – to czynniki, które mogą zwiększać prawdopodobieństwo wykluczania, marginalizacji, dystansu społecznego czy dyskryminacji (por. Brzezińska, Kaczan, Smoczyńska 2010).

Nierówności społeczne współczesnego świata mogą mieć szeroki zasięg oddziaływania i wpływać na jakość życia osób z ograniczeniami sprawności, blokować możliwości ich samorealizacji. Tymczasem współczesna młodzież z niepełnosprawnością dostrzega potrzebę „wyjścia” z tego rodzaju wykluczania, niwelowania barier, rozwijania umiejętności antycypowania zagrożeń, przy czym sama osoba z niepełnosprawnością nie jest w stanie tych trudności pokonać. Iwona Chrzanowska (2009), analizując problemy osób z niepełnosprawnością, dostrzega kwestię zagrożenia społecznym wykluczeniem. Zadaniem autorki wykluczenie łączy się z dyskryminacją oraz pozbawieniem uprawnień i przywilejów, deprywacją, restytucją czy marginalnością (por. Chrzanowska 2009, s. 19). Owym negatywnym zjawiskom przeciwstawiane są działania mające na celu wyrównywanie szans jako proces udzielania pomocy osobom z niepełnosprawnością, aby mogły one wziąć chociaż częściową odpowiedzialność za kreowanie swojego życia jako pełnoprawni członkowie społeczeństwa (por. Dykcik 2006). Międzynarodowe standardy praw człowieka w odniesieniu do osób niepełnosprawnych wskazują antydyskryminacyjne rozwiązania prawne, socjalne, edukacyjne, politykę wsparcia i interwencji, edukacji i pomocy. „Różnice cech indywidualnych i życiowych doświadczeń wzbogacają życie społeczne grupy i są pomocne w przygotowaniu do funkcjonowania w społeczeństwie” (Chodkowska 2009, s. 13). Światowa Organizacja Zdrowia twierdzi, że z powodu choroby lub niepełnosprawności nikt nie powinien być dyskryminowany (por. Wapiennik, Piotrowicz 2002).

Inkluzja, czyli włączanie, jako przeciwstawienie się ekskluzji społecznej i edukacyjnej pojawiła się w latach 80. „Inkluzja nie jest stanem stałym, tak jak integracja. Jest to ciągły proces zmian szkolnego etosu: dotyczy budowania szkolnej

społeczności, która nie tylko akceptuje, ale i ceni odmienność” (Zacharuk 2008). Jako proces zawiera zarówno dostęp, jak i fizyczne, społeczne, poznawcze zaangażowanie wszystkich członków grupy (por. Zamkowska 2009, s. 42). Inkluzja (włączenie) jest kategorią opozycyjną wobec wykluczania, marginalizacji, segregacji i dotyczy głównie osób oraz grup społecznych, które są wykluczane, marginalizowane, zwłaszcza w toku selekcji społecznej, pozbawione dostępu do zasobów zapewniających godne życie, a w mniejszym zakresie różnic, specjalnych potrzeb i integracji (por. Kwieciński 2014). Dla osób z niepełnosprawnością oznacza to prawo do edukacji, wspólne uczenie się z innymi oraz nawiązywanie wzajemnych relacji i kontaktów. „Inkluzja wiąże się ze zmianą. Jest to niekończący się proces uczenia się i partycypacji wszystkich uczniów w edukacji” (Booth, Ainscow 2002, s. 3). Jak pisze Grzegorz Szumski (2010), edukacja włączająca to „synonim kształcenia integracyjnego lub odmiana tego kształcenia, która z kolei posiada dwa warianty: wersja kształcenia integracyjnego, a wreszcie poszerzona odmiana takiego kształcenia” (Szumski 2010, s. 13). Dla osiągnięcia własnych życiowych wartości konieczna jest fizyczna i funkcjonalna bliskość osób sprawnych i niepełnosprawnych. Pokonywanie trudności, problemów, by uczyć się żyć z niepełnosprawnością i osiągnąć samodzielność, stanowi jeden z bardzo ważnych aspektów sytuacji osoby niepełnosprawnej (por. Witkowski 1993).

Rysunek 1. Potrzeba identyfikacji istoty problemu w celu rozwiązania konfliktu (Iwański, Owczarek 2010, s. 43)

Problemy lub trudności to obawy wynikające z niepełnosprawności. Wypowiedzi osób z niepełnosprawnością potwierdzają, że problemem dla nich jest to, „co przeszkadza osobom z ograniczoną sprawnością w dobrym funkcjonowaniu na co dzień” (Iwański, Owczarek 2010, s. 34). Niepełnosprawność i jej konsekwencje, czyli problemy, obejmują ważne sfery przystosowania się osoby z niepełnosprawnością: osobowościową, rodzinną, społeczną, zajęciową (zawodową). Istotne jest więc poznanie problemów i barier, które utrudniają, blokują aktywność i prawidłowe funkcjonowanie osoby z niepełnosprawnością. W procesie pomocy, wsparcia

należy poznać te problemy, które nie zawsze są wypowiedziane przez osobę z niepełnosprawnością, mogą być ukrywane lub wypierane. Niepełnosprawność w życiu jednostki wiąże się z określonymi negatywnymi konotacjami, pojawiającymi się na trzech poziomach: doświadczeniowym, behawioralnym, społecznym (por. Witkowski 1993). Osoba z niepełnosprawnością może toczyć walkę nie z problemem, lecz z ludźmi; należy pomóc jej w nazwaniu i rozwiązaniu problemu (por. Iwański, Owczarek 2010).

Współcześnie przyjmuje się, że występowanie uszkodzenia ciała czy ograniczenia typu funkcjonalnego nie jest równoznaczne z uznaniem osoby za niepełnosprawną. Dopiero brak lub ograniczenie możliwości uczestnictwa w życiu społeczności czyni ją taką. Bariery fizyczne związane z pojawieniem się utrudnień, np. w poruszaniu się w środowisku, oraz społeczne, występowanie stereotypów i negatywnych postaw społecznych są źródłem problemów osób z niepełnosprawnością. U osób z niepełnosprawnością przykre doświadczenia oraz niepewność mogą stwarzać klimat niezrozumienia; niepełnosprawność może prowadzić do znacznego ograniczenia kontaktów społecznych, powodując osamotnienie, poczucie niezrozumienia, niepewności, co utrudnia wykonywanie wielu zadań życiowych i pełnienie odpowiedzialnych ról społecznych, a także rozwój i samorealizację. „Niepełnosprawność może dotyczyć różnych sfer życia. Należą do nich: orientacja w otoczeniu, czynności życia codziennego, poruszanie się w przestrzeni, praca zawodowa, integracja społeczna, niezależność ekonomiczna” (Gindrich, Kirenko 2007). Funkcjonowanie młodych osób z niepełnosprawnością, zwłaszcza z niepełnosprawnością ruchową, jest szczególnie trudne. Każdego dnia, w wielu sytuacjach życia codziennego mierzą się oni wieloma przeciwnościami i ograniczeniami. Mogą to być negatywne reakcje i postawy otoczenia, bariery architektoniczne czy psychologiczne, brak pomocy i wsparcia. Towarzyszyć tym problemom mogą lęki i niepokoje o przyszłość, frustracja, agresja czy depresja, a nawet chęć izolowania się od społeczeństwa, „labilność nastrojów, zawężanie zainteresowań, spowolnienie psychiczne, zwiększony egocentryzm, postawa negatywizmu” (Kirenko 2006, s. 32). Nieznajomość potrzeb oraz problemów osób z niepełnosprawnością oraz brak wzajemnych kontaktów skutkują niewiedzą o tym, jak taką osobę traktować i jak udzielić jej wsparcia.

BADANIA WŁASNE

Badania przeprowadzono wśród studentów z dysfunkcją narządu ruchu uczelni rzeszowskich z wykorzystaniem narzędzi Tadeusza Witkowskiego (1993) w opracowaniu własnym z wyeksponowaniem indywidualnych, osobistych, swobodnych wypowiedzi samych badanych. Badaniami objęto 30 studentów, w tym 18 kobiet

oraz 12 mężczyzn w wieku 20–24 lat kształcących się w uczelniach wyższych, którzy studiuja, nie posiadają własnej rodziny i nie pracują zawodowo. Celem badań było poznanie ich sytuacji, a szczególnie dostrzeganych problemów w czterech sferach funkcjonowania: osobowościowej, rodzinnej, społecznej, zajęciowej/zawodowej.

Sfera osobowościowa

Badanych studentów z niepełnosprawnością ruchową poproszono o dokonanie wyborów odnoszących się do ich sfery osobowej. Wszyscy badani (30 badanych, tj. 100,0%) wskazali następujące stwierdzenia:

- Bardzo chcę się rozwijać i pokonywać problemy
- Trudno jest stawić czoła życiu
- Chcę żyć własnym życiem
- Martwię się o byt na starość
- Ważne jest wykonywanie zajęć trudnych przy niepełnosprawności
- Marzę o rzeczach przekraczających moje możliwości

Analizując wybrane przez młodzież z dysfunkcją narządu ruchu z zaproponowanych zestawów tezy, można zauważyć, że młodzi ludzie mimo niepełnosprawności bardzo chcą studiować, zdobywać dalsze wykształcenie, rozwijać się i pokonywać różnorodne bariery. Mimo wielu trudności i ograniczeń badani pragną być samodzielni i żyć własnym życiem, chociaż przyznają, że „życie nie jest łatwe i często trudno jest stawić czoła problemom, barierom oraz ograniczeniom wynikającym z niepełnosprawności”. Badana młodzież trudności, jakie napotyka w czasie studiowania, traktuje jako „wyzwanie” i przyznaje, że „należy wykonywać również trudne i odpowiedzialne zajęcia, trudne zadania”, a nawet „marzyć o rzeczach, które przekraczają ich możliwości”. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni martwią się o przyszłość, a zwłaszcza „jak będzie wyglądała ich dorosłość po ukończeniu studiów, a nawet co będzie dalej, jak sobie poradzą w dalszym życiu”.

Badani młodzi ludzie z niepełnosprawnością ruchową raczej przyznają, że:

- muszą być bardziej wytrwali niż inni
- muszą rezygnować z wielu rzeczy z powodu niepełnosprawności
- łatwo jest zranić ich uczucia
- coraz więcej wiedzą o sobie
- nie lubią być w centrum zainteresowania
- zastanawiają się, dlaczego spotkał ich taki los

Zdaniem badanych, zarówno mężczyzn, jak i kobiet, w wielu sytuacjach raczej muszą być bardziej wytrwali aniżeli inne osoby, które nie mają tego rodzaju ograniczeń. Zdecydowana większość kobiet i mężczyzn jest zdania, że ze względu na ograniczenia zdrowotne rezygnują z wielu możliwości i sytuacji, natomiast

2 mężczyzn twierdzi, że „niepełnosprawność nie jest przeszkodą w realizacji wielu celów i zamiarów”. W tym kontekście badani przyznają, że „są takie rzeczy, o których marzą, ale ze względu na stan zdrowia nie będzie łatwo te marzenia zrealizować” (100,0%). Z analizy wynika, że osoby z niepełnosprawnością ruchową dostrzegają swoje ograniczenia wynikające z niepełnosprawności i zdają sobie sprawę, że uniemożliwiają im one całkowicie lub przynajmniej częściowo funkcjonowanie w wielu sytuacjach życia codziennego i w czasie studiowania. Badani twierdzą, że trudno jest im pogodzić się z faktem, że to ich doświadczył tak los i że wielu spraw nie mogą załatwić samodzielnie. Wszystkie kobiety przyznały (18 badanych), że „nie chcą zastanawiać się, dlaczego los tak je doświadczył”. Wszyscy badani twierdzą, że „są bardzo wrażliwi na zachowanie innych skierowane do ich osoby, a zwłaszcza boją się, że mogą doświadczyć przykrości czy odrzucenia, boją się więc, że może ktoś zranić ich uczucia” (100,0% badanych). Młodzież studiująca mimo niepełnosprawności uważa, że „coraz więcej wie o sobie, o swoich ograniczeniach, problemach, ale i możliwościach, przy czym fakt niepełnosprawności ruchowej powoduje, że nie chcą i nie lubią, kiedy muszą być w centrum zainteresowania” (100,0% badanych). Wynikać to może z lęku, strachu przed pełnosprawnymi nieznanymi ludźmi. Osoby z niepełnosprawnością na wózku nawet w uczelni wyższej mogą jeszcze niekiedy wzbudzać niepotrzebne zaciekawienie i zainteresowanie. Nadal więc potrzebna jest edukacja osób pełnosprawnych, aby uświadomić im konieczność normalnego traktowania i wsparcia młodych osób z ograniczeniami sprawności.

Badana młodzież nie zgadza się z następującymi stanowiskami:

- Czuję się źle, gdy muszę prosić o pomoc
- Lepiej cierpieć w milczeniu
- Staram się zachowywać tak, jakbym nie był niepełnosprawny
- Nie mogę pogodzić się, że nie mogę załatwić wielu oczywistych spraw
- Jestem zakłopotany, gdy chcą mi pomóc
- Jestem bardziej nerwowy od innych
- Odczuwam skrępowanie z powodu niepełnosprawności
- Nie wykorzystuję w pełni swojego wolnego czasu
- Trudno mi być szczęśliwym
- Spodziewam się, że medycyna znajdzie skuteczny lek

Badania potwierdzają, że współczesna młodzież z ograniczeniami sprawności, która studiuje w uczelniach wyższych nie jest już skrępowana, gdy musi prosić o pomoc, nie chce cierpieć w milczeniu i samotności i nie chce udawać ani ukrywać swojej niepełnosprawności. Jednocześnie młodzi ludzie starają się pogodzić z faktem, że nie mogą załatwić wielu spraw, gdyż ciągle napotykają na wiele trudności, ograniczeń i „schronów”. Tylko 1 z badanych kobiet przyznaje, że „czuje, że jest bardziej nerwowa od innych”, co może potwierdzać, że młode osoby z ograniczeniami

ruchowymi mimo barier odnajdują się w roli studenta i czują się dobrze w uczelnianej, studenckiej społeczności. Badana młodzież potwierdza również, że „rola studenta powoduje, że przestają być skępowani własną niepełnosprawnością i bywają chwile w ich życiu, w których są szczęśliwi mimo losu, jaki ich spotkał, i mimo wielu trudności i barier oraz ograniczeń” (100,0%). Jednocześnie nie chcą przyznać, że nie wykorzystują w pełni swojego wolnego czasu. Jedyne kobiety z niepełnosprawnością jako studentki „mają wiele pomysłów, jak atrakcyjnie zaplanować czas wolny, głównie jednak z wykorzystaniem Internetu” (18 badanych kobiet). Badani pogodzili się z faktem własnej niepełnosprawności i „nie spodziewają się, że medycyna znajdzie taki skuteczny lek, który pomoże im w problemach spowodowanych ograniczeniami sprawności”. Młodzież studiująca z niepełnosprawnością podjęła również dyskusję na temat szczególnych trudności w ich codziennym funkcjonowaniu ze względu na niepełnosprawność i wszyscy jednoznacznie stwierdzili, że „szczególnym utrudnieniem są dla nich bariery architektoniczne oraz mimo studiowania w uczelni wyższej ograniczone kontakty z innymi osobami” (100,0% badanych).

Sfera rodzinna

Badaną młodzież poproszono o dokonanie wyborów spośród zaproponowanych zdań, które odnoszą się do ich życia rodzinnego, w tym marzeń związanych z założeniem własnej rodziny.

- Wszyscy badani wskazali następujące stwierdzenia:
- Nie mam pewności, co do przyszłego życia rodzinnego
- Mam mniejsze szanse na normalną rodzinę
- Nie jestem fizycznie zdolny do wykonywania zajęć domowych
- Boję się, że moje ciało będzie uzależnione od bliskich
- Martwię się, że moja rodzina przeżywa problemy
- Boję się utraty ukochanej osoby
- Czuje się lepiej w rodzinie niż wśród obcych

Badania potwierdzają, że młodzież studiująca z dysfunkcją narządu ruchu ma obawy dotyczące własnego przyszłego życia rodzinnego. Jedyne 3 osoby badane przyznają, że raczej nie mają tego rodzaju obaw. Badani są zdania, że „mają mniejsze szanse na założenie własnej rodziny, na szczęście małżeńskie i jako przyczynę podają własne ograniczenia wynikające z niepełnosprawności. Uważają, że „mogą mieć problemy ze znalezieniem partnera życiowego, z założeniem rodziny” (100,0%). Jednocześnie przyznają również, że „nie należy się poddawać i należy dążyć do realizacji marzeń, pragnień, celów” (65,0%). W opiniach badanych studentów z niepełnosprawnością „raczej nie są zdolni do wykonywania wielu zajęć

domowych, co jest spowodowane ograniczeniami fizycznymi, ich inwalidztwem”. Jest im przykro, że „ich ciało jest i może być uzależnione od pomocy bliskich osób” (100,0%). Młode osoby z niepełnosprawnością ruchową w mniejszym lub większym stopniu są uzależnione od pomocy rodziny. Samodzielne życie oznacza często dla nich pojawienie się wielu trudności, które czasem są nie do pokonania. Wszyscy zgodnie przyznają, że „nie chcą żyć poza rodziną, i że bardzo boją się utraty bliskiej osoby, są bardzo przywiązani do najbliższej rodziny, a odejście bliskiej osoby jest dla nich szczególnie ciosem, gdyż tej sytuacji towarzyszy lęk, niepokój, że mogłoby zostać bez pomocy i wsparcia” (100,0%). Badana młodzież jest zdania, że w ich odczuciu „nie jest traktowana w rodzinie inaczej niż pozostali członkowie rodziny”. Tylko 1 osoba przyznaje, że czuje się lepiej wśród obcych aniżeli w rodzinie.

Badana młodzież raczej przyznaje, że:

- bierze udział we wszystkim, co robi rodzina
- myśli o tym, jak może się odwdziaczyć bliskim za pomoc
- martwi się obowiązkami rodzinnymi
- ma kłopoty w sprawach intymnych

Badania potwierdzają, że studiująca młodzież z niepełnosprawnością odczuwa potrzebę okazania wdzięczności bliskim za udzieloną pomoc i wsparcie. Badani potwierdzają, że „nie we wszystkich sytuacjach i okolicznościach rodzinnych uczestniczą” (100,0%). Jedna kobieta i 3 mężczyźni ujawnili, że mają problemy w sferze intymnej, ale ich zdaniem nie jest to dla nich nic wstydliwego. Badani martwią się, że „rodzina z ich powodu przeżywa problemy i trudności, a nawet ograniczenia. Jest im przykro, że nic nie mogą zrobić dla swojej rodziny, a nawet martwią się nadmiernymi obowiązkami rodziny wynikającymi z faktu ich niepełnosprawności” (100,0%).

Badana młodzież nie zgadza się z tym, że:

- ma mniejsze szanse na życie małżeńskie
- ze względu na niepełnosprawność chciałaby żyć poza rodziną
- jest traktowana inaczej w rodzinie
- jej życie domowe jest mniej szczęśliwe

Wybory badanych potwierdzają, że mimo niepełnosprawności młodzi ludzie studiujący w uczelni wyższej pragną mieć podobne szanse na realizację ważnych celów i założenie własnej rodziny czy szczęśliwe życie domowe. Uważają również, że nie są inaczej, czyli „ulgowo”, traktowani w rodzinie i nie chcą żyć poza rodziną (100,0%).

Sfera społeczna

Badanych poproszono o ocenę ich sytuacji społecznej i dokonanie wyboru twierdzeń, które charakteryzują ich problemy w psychospołecznej integracji. Wszyscy badani (100,0%) wskazali następujące stwierdzenia:

- Nie lubię litości
- Chcę tam żyć, gdzie będą mi pomagać
- Czuję większą potrzebę pomagania innym
- Czuję się zrozpaczony, gdy jestem traktowany jak „inny”

Wszyscy badani młodzi ludzie studiujący z ograniczeniami sprawności twierdzą, że nie lubią litości, jak każdy człowiek. Osoby doświadczające choroby, niepełnosprawności mają tendencję do zamykania się w sobie, do izolowania się od innych. Ta izolacja polega na braku informowania o problemach, rozterkach, uczuciach. Podstawą relacji integrujących powinna więc być najpierw rozmowa empatyczna, która powinna podnieść na duchu, wzbudzić pozytywne uczucia u drugiej osoby, a następnie być źródłem pomocy i wsparcia. Badana młodzież wskazuje na chęć pomagania innym osobom, które jeszcze bardziej potrzebują wsparcia. Wszyscy przyznają, że denerwuje ich to, że ludzie nadal jeszcze często nie traktują ich normalnie, ale raczej jak „innych”. Nadal zdarza się, że osoby pełnosprawne nie wiedzą, jak mają zachować się w towarzystwie osób z niepełnosprawnością. Zdaniem studiującej młodzieży z niepełnosprawnością irytujące i niepokojące są: „spojrzenia, niedyskretne gesty czy pytania, a nawet jawny dystans, lekceważenie czy dyskryminacja” (100,0%).

Badana młodzież raczej przyznaje, że:

- inni wiedzą zbyt mało o tym, co czuję
- denerwuję się, gdy inni nie traktują mnie normalnie
- jestem skrępowany, gdy jestem w centrum uwagi
- mam małe szanse na uprawianie sportu
- nie wiem, co inni myślą o moich problemach
- denerwują mnie ludzie, którzy zbyt wiele chcą mi pomagać

Z badań wynika, że młodzież z niepełnosprawnością uważa, że „osoby pełnosprawne nie wczuwają się w problemy, potrzeby niepełnosprawnych, a często nawet nie próbują zrozumieć tych problemów” (100,0%). Badani są skrępowani, gdy są w centrum uwagi, zainteresowania. Raczej nie chcą, aby inni zbyt wiele im pomagali. Młode osoby z niepełnosprawnością chcą czuć, że są przydatne, i nie chcą być wyręczane. Mimo niepełnosprawności pragną niezależności i chcą się wykazać określonymi kompetencjami w różnych sytuacjach, co podnosi ich poczucie wartości i niezależności. Przyznają, że „ze względu na niepełnosprawność mają zbyt małe szanse na uprawianie sportu” (70,0%). Respondenci są zdania, że nie wiedzą,

co inne osoby myślą o ich problemach, w tym 3 kobiety przyznają, że „czują się zrozpaczone, kiedy są traktowane inaczej”. Większość badanych młodych osób studiujących z niepełnosprawnością (kobiety) czuje się często nieszczęśliwymi, gdyż, jak przyznają, tęsknią za przyjaźnią, miłością, natomiast mimo studiowania czują się osamotnione, gdyż „mają trudności w nawiązaniu nowych znajomości”.

Badana młodzież nie zgadza się z tym, że:

- może wzbudzać zaciekawienie w miejscach publicznych

Zdecydowana większość (26 respondentów) uważa, że osoby na wózkach nie wzbudzają już raczej zainteresowania w miejscach publicznych, jedynie 4 młodych mężczyzn uważa, że takie osoby nadal „mogą wzbudzać zaciekawienie w miejscach publicznych”, co potwierdza, że większość ludzi bez tego rodzaju problemów w pełni szanuje oraz akceptuje prawo każdej osoby do integracji, edukacji i włączenia.

Sfera zawodowa/zajęciowa

Badaną młodzież studiującą z niepełnosprawnością poproszono o dokonanie wyborów spośród zaproponowanych twierdzeń dotyczących ich oczekiwań i planów związanych z przyszłą pracą zawodową. Badani wskazali na następujące stanowiska:

- Niektóre zawody są ponad moje możliwości
- Nie lubię być uzależniony od innych
- Chciałbym znaleźć pracę
- Staram się o dobrą pracę
- Potrzebne mi zajęcia odpowiednie do moich możliwości

Wszyscy badani (100,0%) przyznają, że są świadomi, iż ich sytuacja zawodowa w przyszłości nie będzie zbyt korzystna, gdyż nie we wszystkich zawodach będą mogli pracować ze względu na ograniczenia zdrowotne. Jednocześnie wszyscy respondenci pragną znaleźć pracę i starają się, aby ją zdobyć. Badani chcą być aktywni i uważają, że „potrzebne są dla nich zajęcia dostosowane do ich możliwości”. Dla osób z niepełnosprawnością spełnienie zawodowe jest ważną kwestią, gdyż jest nie tylko szansą na lepszą jakość ich życia, ale i możliwością integracji społecznej oraz budowania poczucia własnej wartości. Wszyscy badani stwierdzili również, że „nie lubią być uzależnieni od innych w wykonywaniu zajęć, pragną autonomii i niezależności oraz samodzielności decyzji i działań” (30 badanych tj. 100,0%).

Studenci z niepełnosprawnością ruchową raczej przyznają, że:

- muszą więcej pracować, aby osiągnąć sukces
- stracą niejedną okazję na pracę ze względu na problemy i ograniczenia
- nie mają pewności, co do szans na przyszłą pracę
- nie mogą pracować jak inni

Ze wskazań badanych wynika, że studiująca młodzież z niepełnosprawnością dostrzega własne ograniczenia związane z niepełnosprawnością i dlatego jest w większości przekonana, że „jeżeli młodzi, niepełnosprawni ludzie chcą coś w życiu osiągnąć, to muszą więcej uczyć się i pracować aniżeli młodzież pełnosprawna. Aby osiągnąć sukces, powinni bardziej mobilizować się do pracy, co może być w przyszłości satysfakcją i sukcesem” (70,0% badanych). Wyrażają także obawy dotyczące ich niewielkich szans na zatrudnienie ze względu na niepełnosprawność i ograniczenia.

Badana młodzież nie zgadza się, że:

- zwleka z podejmowaniem nauki/pracy
- nie mogą pracować jak wiele innych pełnosprawnych osób, jednak podejmują wysiłek studiowania, edukacji w uczelni wyższej, zdobywania nowych kompetencji, poszukiwania odpowiedniej pracy zawodowej; pragną w przyszłości pracować oraz pomagać innym, np. dzieciom niepełnosprawnym, lecz cele te, marzenia, plany życiowe uzależniają nie tylko od własnych możliwości, ale i ograniczeń wynikających z sytuacji zdrowotnej, z niepełnosprawności.

PODSUMOWANIE

Zaprezentowany przegląd badań opartych na wypowiedziach młodzieży studiującej z niepełnosprawnością ruchową, wykorzystujących niektóre zdania z testu Tadeusza Witkowskiego, ukazuje obraz współczesnej młodzieży z niepełnosprawnością, która podjęła wyzwanie dalszego kształcenia w wyższej uczelni. Realizowana inkluzja społeczna i edukacyjna stała się nie tylko szansą, ale i prawem dla tej młodzieży do zdobywania kompetencji na poziomie wyższym oraz możliwością integrowania się ze społecznością akademicką.

W sferze osobowej dostrzegana jest już nie tylko uległość czy poczucie bycia kimś mniej wartościowym. Młodzież studiująca z ograniczeniami sprawności pragnie, podobnie jak i inni studenci, osiągnąć wiele celów życiowych i dąży do samorealizacji, bardzo chce zdobywać wiedzę, nowe kompetencje, rozwijać się oraz pokonywać problemy i ograniczenia wynikające z niepełnosprawności. Napotykanne trudności traktuje jako wyzwanie i przyznaje, że „ważne jest wykonywanie trudnych zajęć w sytuacji niepełnosprawności”. Ma wiele aspiracji i marzy również „o rzeczach przekraczających ich własne możliwości”. Badani młodzi ludzie z niepełnosprawnością nie chcą już zastanawiać się, dlaczego to ich spotkał taki los, ale zdobywają coraz większą wiedzę o sobie i świecie, podejmują wysiłek integrowania się ze społecznością akademicką, wchodzą w relacje z innymi i są przekonani, że muszą być bardziej wytrwali i podjąć wielki wysiłek, jeżeli pragną coś w życiu osiągnąć. Nie

chcą już cierpieć w milczeniu i samotności, dostrzegają potrzebę wsparcia i potrafią prosić o pomoc oraz nie oczekują, że współczesna medycyna zaproponuje skuteczny lek na niepełnosprawność.

U niektórych młodych osób z niepełnosprawnością ruchową można dostrzec również pozorne uznanie własnej niepełnosprawności i zbytne koncentrowanie się na sobie. Wszyscy badani przyznają, że bardzo pragną mieć w przyszłości rodzinę, jednak są świadomi własnych ograniczeń i niewielkich szans na założenie rodziny, a nawet mają obawy, że ich ciało jest uzależnione od bliskich i że często nie są zdolni do wykonania wielu zajęć domowych, a niektórzy z nich mają kłopoty w sprawach intymnych. Jednocześnie nie chcą zgodzić się z tezą, że ze względu na ograniczenie sprawności są inaczej traktowani w rodzinie, że mają mniejsze szanse na życie małżeńskie lub że ich życie domowe jest mniej szczęśliwe.

W sferze społecznej badani dostrzegają zmiany postaw oraz nastawienia wobec osób z niepełnosprawnością, ale i bariery, problemy w ich społecznej integracji, a nawet sytuacje wykluczania. Najlepiej czują się wśród członków bliskiej rodziny i przyjaciół, przyznają, że czują lęk przed odrzuceniem i są zrozpaczeni, gdy traktuje się ich jak kogoś odmiennego, zwłaszcza w miejscach publicznych. Jednocześnie uważają, że studiują, bo pragną w przyszłości pomagać innym. Najmniej nadziei badani mają na uzyskanie w przyszłości wymarzonej pracy zawodowej. Dostrzegają wiele barier i są świadomi, że niektóre zawody przekraczają ich możliwości, że nie będą mogli pracować jak inni. Przyznają, że mniejsza sprawność fizyczna może często jeszcze wpływać na ich aktywność zawodową w przyszłości.

LITERATURA

- Booth T., Ainscow M., 2011, *Przewodnik po edukacji włączającej. Rozwój kształcenia i uczestnictwa w życiu szkoły*. Wydawnictwo Olimpiady Specjalne Polska, Warszawa.
- Brzezińska A., I., Kaczan R., Smoczyńska K., 2010, *Diagnoza potrzeb i modele pomocy dla osób z ograniczeniami sprawności*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Chodkowska M., 2009, *Razem damy sobie radę. W drodze do zintegrowanego społeczeństwa*. WSiP, Warszawa.
- Chrzanowska I., 2009, *Problemy edukacji dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością. Regionalna specyfika czy ogólnopolska tendencja*. Wydawnictwo Impuls, Kraków.
- Dykcik W. (red.), 2006, *Pedagogika specjalna*. Wydawnictwo UAM, Poznań.
- Gindrich P., Kirenko J., 2007, *Odkrywanie niepełnosprawności wzrokowej w nauce włączającym*. Wydawnictwo Akademickie Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej, Lublin.

- Iwański J., Owczarek D., 2010, *Potrzeba bycia rozumianym. Komunikacja społeczna i funkcjonowanie w grupie osób z ograniczeniami sprawności*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Jachimczak B., 2014, *Wstęp*. W: B. Jachimczak (red.), *Miejsce innego we współczesnych naukach o wychowaniu*. Wydawnictwo UAM, Poznań.
- Kirenko J., 2006, *Oblicza niepełnosprawności*. Wydawnictwo Akademickie Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej, Lublin.
- Kwieciński Z., 2014, *Edukacja wobec różnicy i inkluzji*. W: K. Denek, A. Kamińska, P. Oleśniewicz (red.), *Edukacja jutra. Od tradycji do nowoczesności. Aksjologia w edukacji jutra*. Wydawnictwo Humanitas, Sosnowiec.
- Szumski G., 2010, *Wokół edukacji włączającej*. Wydawnictwo APS, Warszawa.
- Zacharuk T., 2008, *Wprowadzenie do edukacji inkluzyjnej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce.
- Wapiennik E., Piotrowicz R., 2002, *Niepełnosprawny – pełnoprawny obywatel Europy*. Wydawnictwo Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa.
- Witkowski T., 1993, *Rozumieć problemy osób niepełnosprawnych*. Wydawnictwo MDBO, Warszawa.
- Zamkowska A., 2009, *Wsparcie edukacyjne uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim w różnych formach kształcenia na I etapie edukacji*. Wydawnictwo Politechniki Radomskiej, Radom.

SOCIAL AND EDUCATIONAL INCLUSION AND THE PROBLEMS OF YOUNG PEOPLE WITH LIMITED PHYSICAL ABILITIES

Abstract: Social and educational activities directed towards inclusion and integration enable young people with disabilities to study at a university and integrate with able-bodied youth. The presented author's own studies show problems in the personal, family, social, occupational and therapeutic spheres of young, studying people with physical disabilities.

Keywords: social inclusion, educational inclusion, problems, physical disability.